

Persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling

Bijdrage aan de maatschappelijke pensioendialoog

Publieksversie SER-verkenning

20 mei 2016

1

Een nieuw soort pensioenregeling

De Sociaal-Economische Raad heeft een nieuw soort pensioenregeling onderzocht: persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling. Met een verkennend document wil de SER bijdragen aan de discussie over een pensioenstelsel dat beter bestand is tegen schommelingen van de rente en ook beter aansluit op de veranderende samenleving. In de komende maanden zal de SER een brede dialoog over de verkenning faciliteren.

(On)houdbaar?

Het Nederlandse pensioenstelsel staat bekend als een van de beste ter wereld. De meeste Nederlandse werknemers bouwen verplicht een pensioen op en de hoogte van de pensioenuitkeringen is relatief goed.

Toch is met name over de tweede pijler van het pensioenstelsel, de werknemerspensioenen, de laatste jaren discussie ontstaan. Kernpunt van die discussie is de financiële en maatschappelijke houdbaarheid. Het stelsel is erg gevoelig voor veranderingen in de rente en dat heeft gevolgen voor zowel ouderen als jongeren. Het stelsel sluit ook onvoldoende aan bij ontwikkelingen in de samenleving en op de arbeidsmarkt: het is te weinig transparant en onvoldoende berekend op de toegenomen arbeidsmobiliteit en op het groeiende aantal flexwerkers en zzp'ers. Verder biedt het huidige stelsel weinig mogelijkheden voor maatwerk en keuzevrijheid.

Om de kwaliteit van ons pensioenstelsel ook op langere termijn te waarborgen, zijn daarom aanpassingen noodzakelijk, met behoud van de sterke elementen. Met het oog daarop begon het kabinet in 2014 met een brede maatschappelijke discussie over de toekomst van de oudedagsvoorziening: de Nationale Pensioendialoog.

Het huidige pensioenstelsel

Het Nederlandse pensioenstelsel rust op drie pijlers:

- 1 De **Algemene Ouderdomswet (AOW)** zorgt voor een basispensioen voor iedereen in Nederland. Dankzij de AOW is er in ons land weinig armoede onder ouderen.
- 2 De **werknemerspensioenen** vullen de AOW aan.
- 3 Met **individuele pensioenproducten** kunnen mensen sparen voor extra pensioen.

Het overgrote deel van de Nederlandse werknemers bouwt een aanvullend pensioen op in de tweede pijler. De AOW en de werknemerspensioenen zijn daarmee de belangrijkste pijlers van ons pensioenstelsel.

SER-advies 2015: 'Toekomst Pensioenstelsel'

In het kader van de Nationale Pensioendialoog kwam de SER in februari 2015 met het advies *Toekomst Pensioenstelsel*. In dat advies onderzocht de raad hoe de problemen van het pensioenstelsel kunnen worden opgelost, zonder dat de sterke kanten verloren gaan. Bij de voorbereiding van het advies ging de SER in dialoog met diverse partijen en organisaties.

In het advies beschreef de SER vier varianten die kunnen zorgen voor ontwikkeling en versterking van het huidige stelsel. Elk van die varianten werd getoetst aan vier criteria:

- de hoogte van het pensioeninkomen
- de aansluiting op maatschappelijke ontwikkelingen
- macro-economische effecten
- te verwachten overgangsproblemen

Een 'interessante maar onbekende' variant

Een van de varianten was 'persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling'. Deze vorm van pensioenopbouw bleek interessante pluspunten te hebben: een goede opbrengst, meer mogelijkheden voor maatwerk, meer transparantie en positieve economische effecten. De SER noemde deze variant daarom 'interessant, maar onbekend' en kondigde een nadere verkenning aan, die nu is gepresenteerd. De verkenning gaat ook nader in op de vraag *hoe* de overgang naar een dergelijk stelsel kan plaatsvinden – zonder dat wordt ingegaan op de *of*-vraag – en welke uitzoekpunten er nog liggen.

2 Wat is een persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling?

In de variant die de SER heeft onderzocht, bouwen deelnemers een persoonlijk pensioenvermogen op én delen zij gezamenlijk bepaalde risico's. Wat houdt dat in?

Persoonlijk pensioenvermogen

Elke deelnemer heeft een persoonlijk pensioenvermogen binnen het grotere collectief. Op ieder moment kan de deelnemer de hoogte van zijn of haar pensioenvermogen zien. De hoogte van het persoonlijke pensioenvermogen wordt bepaald door:

- de betaalde premie tot het moment van pensionering
- de beleggingsrendementen
- de uitvoeringskosten van de regeling
- bij- en afschrijvingen vanwege gedeelde risico's
- de pensioenuitkering na pensionering

Het persoonlijke pensioenvermogen moet worden gebruikt voor een jaarlijkse pensioenuitkering.

Na pensionering berekent de pensioenuitvoerder jaarlijks de hoogte van de pensioenuitkering.

Deze is afhankelijk van:

- de grootte van het persoonlijk pensioenvermogen
- de op dat moment verwachte gemiddelde levensduur
- het verwachte beleggingsrendement

Gedeelde risico's

Het SER-advies uit 2015 benoemt drie varianten van persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling. In deze varianten worden de risico's voor lang leven gedeeld: het feit dat sommige mensen eerder, maar andere mensen later overlijden dan de gemiddelde levensverwachting. Het risico van een stijgende levensverwachting kan worden verzekerd of gedeeld tussen gepensioneerden. Net als in het huidige stelsel, kunnen ook het zogeheten kortlevenrisico en het

arbeidsongeschiktheidsrisico collectief worden gedeeld. Het delen van het kortlevenrisico zorgt ervoor dat nabestaanden van een pensioendeelnemer recht hebben op een uitkering: het nabestaandenpensioen. Het delen van het arbeidsongeschiktheidsrisico zorgt ervoor dat de pensioenopbouw van een deelnemer doorgaat als hij of zij door arbeidsongeschiktheid niet meer kan werken. Let wel: het gaat daarbij niet om het verzekeren van het *inkomen* bij arbeidsongeschiktheid, maar om de *pensioenopbouw*.

In deze verkenning is gekeken hoe daarnaast werknemers en gepensioneerden de risico's op het gebied van beleggen en voor aanpassingen in de levensverwachting kunnen delen. Als de levensverwachting namelijk sneller stijgt dan gedacht, of wanneer beleggingsrendementen lange tijd laag zijn, zal de pensioenuitkering dalen. En andersom: bij onverwacht goede beleggingsrendementen of een gemiddeld dalende levensverwachting, stijgt het pensioeninkomen. Het delen van deze risico's draagt bij aan de stabiliteit van het pensioeninkomen.

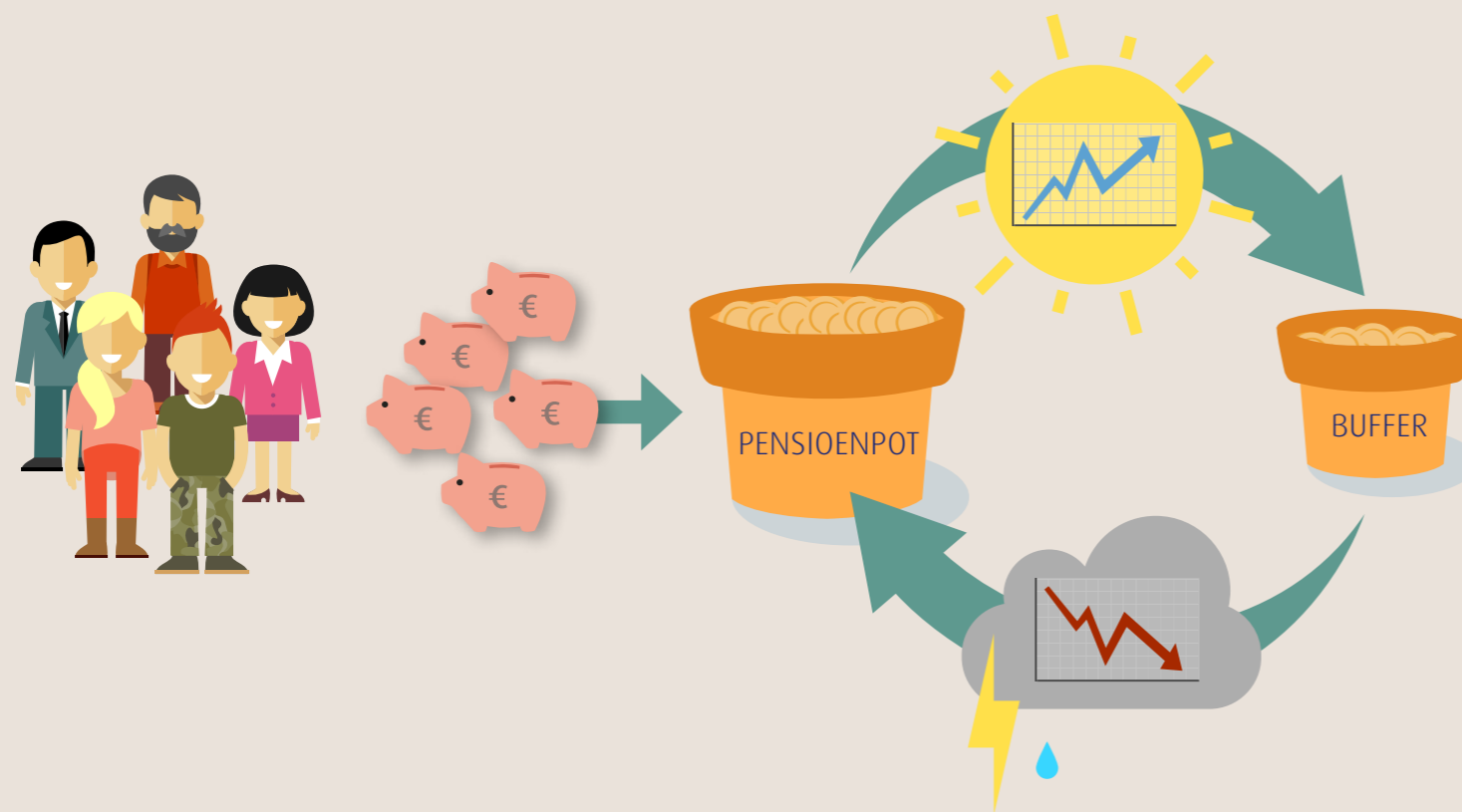
Beleggingsrisico's delen

Op financiële markten kan het 'goed weer' of 'slecht weer' zijn. Bij slecht weer zijn de beleggingsrendementen laag. Daardoor dreigen ook pensioenuitkeringen lager te worden. Het pensioeninkomen is namelijk vooral afhankelijk van de rendementen die worden behaald op de ingelegde premies. Daarom is in de verkenning gekeken of de verschillen tussen periodes van 'goed weer' en 'slecht weer' met elkaar kunnen worden gedeeld. Dat zorgt voor meer stabiele pensioenuitkeringen.

Uit de SER-verkenning blijkt dat een buffer – een soort gezamenlijke reservepot van oud en jong – de meest effectieve manier is om het risico van beleggingsrendementen te delen. In goede tijden wordt de buffer gevuld: een deel van de (hoge) opbrengsten van beleggingen gaat dan niet naar de persoonlijke pensioenpotten, maar naar de buffer. Andersom: als de beleggingsrendementen laag zijn, kan het persoonlijk pensioenvermogen juist worden aangevuld vanuit de buffer. Belangrijk is dat de buffer niet negatief mag zijn. Dat betekent dat er geen tekorten kunnen worden doorgeschoven naar volgende generaties.

Samen het risico delen dat we ouder worden

Een pensioeninkomen is een levenslange uitkering. Het is echter lastig precies te voorspellen hoe de levensverwachting zich ontwikkelt. Als een hele generatie ouder wordt dan voorspeld, moeten pensioenen langer worden uitbetaald dan verwacht. Dit leidt voor gepensioneerden tot een verlaging van hun pensioen. Voor een stabiel pensioen is het belangrijk dat oudere deelnemers dit zogeheten macro-langlevensrisico niet (helemaal) alleen dragen. De SER pleit ervoor om dit risico te delen. Dat kan op verschillende manieren.

3 Vergelijking met andere pensioenregelingen

Op dit moment bouwen verreweg de meeste werknemers pensioen op aan de hand van een uitkeringsregeling. De hoogte van een pensioen wordt dan vooraf vastgesteld en verlaagd als een pensioenfonds in financiële problemen komt. De SER heeft een stelsel van persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling op vier punten vergeleken met varianten uit het SER-advies uit 2015.

Pensioenresultaat

Naarmate er meer risico's worden gedeeld, kan een pensioen hoger en/of stabielere uitvallen. Binnen een uitkeringsregeling worden de meeste risico's gedeeld, ook met toekomstige generaties. Hierbij kan de buffer negatief worden, namelijk als de zogeheten dekkingsgraad onder de 100 procent komt. Bij persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling worden de risico's ook gedeeld, maar is het niet meer mogelijk om tekorten door te schuiven naar toekomstige generaties. Verder is een persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling minder rentegevoelig en is er maatwerk in het beleggingsbeleid mogelijk. Daardoor is er minder kans op verlaging van de uitkering.

Aansluiting op maatschappelijke trends

Een persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling sluit beter aan op maatschappelijke trends dan een uitkeringsregeling. Een persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling heeft de volgende kenmerken:

- Maatwerk in de beleggingen is mogelijk. Dat wil zeggen dat voor jonge deelnemers wat meer risico in de beleggingen kan worden genomen (met een verwacht gunstiger rendement door de nog lange looptijd) en voor oudere deelnemers juist wat minder risicovol kan worden belegd (om het resultaat op korte termijn niet in gevaar te brengen). De stabiliteit wordt bevorderd door uit overrendementen een buffer op te bouwen die in slechte tijden kan worden aangesproken.
- Het stelsel is transparant: deelnemers krijgen inzicht in hoe hun persoonlijk pensioenvermogen aangroeit uit premie en beleggingen en zij krijgen een indicatie van het te zijner tijd te ontvangen pensioen. Dit kan het vertrouwen in het stelsel bevorderen.
- Het stelsel sluit beter aan bij een dynamischer arbeidsmarkt. Door globalisering of technologische ontwikkelingen kunnen bedrijven of soms hele sectoren verdwijnen. In het huidige stelsel is het in zo'n geval mogelijk om tekorten door te schuiven naar toekomstige deelnemers. Bij persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling is het doorschuiven van tekorten niet langer mogelijk.

Macro-economische effecten

Persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling is een stelsel met in beginsel stabiele premies. Dat heeft een belangrijk voordeel in economisch slechte tijden: het herstel van de economie wordt niet belemmerd doordat de pensioenpremies verplicht omhoog gaan of doordat de opbouw wordt beperkt, zoals in het huidige stelsel dikwijls is gebeurd. De hoogte van de pensioenpremie is onderdeel van het arbeidsvoorwaardenoverleg. De premie-inleg komt ten goede aan de betreffende werknemer en kan niet worden gebruikt voor het aanvullen van tekorten bij andere deelnemers.

Transitie

Voor welke variant ook wordt gekozen, de overgang naar een nieuw pensioenstelsel verdient zorgvuldige aandacht. In alle gevallen wordt de zogeheten doorsnee-systematiek afgeschaft en dat kan gevolgen hebben voor sommige groepen deelnemers, ook bij andere pensioenuitvoerders dan verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen. Bovendien is het de vraag hoe opgebouwde pensioenrechten kunnen worden omgezet naar het nieuwe systeem. Aan die overgangsproblematiek geeft de SER in zijn verkenning daarom bijzondere aandacht.

4

Overgangsvraagstukken

De overgang naar een stelsel met persoonlijk pensioenvermogen en collectieve risicodeling is complex. Om te voorkomen dat er 'pech- en gelukgeneraties' komen, is het belangrijk dat de overgang zorgvuldig wordt geregeld. Hier liggen nog diverse uitwerkingsvragen, ook gezien de verslechterde financiële positie van veel (bedrijfstak)pensioenfondsen.

Dubbele overgang

De meeste werknemers bouwen op dit moment via een uitkeringsregeling hun pensioen op in een bedrijfstakpensioenfonds (van een sector), een ondernemingspensioenfonds (van een bedrijf) of bij een verzekeraar. Een kleinere groep werknemers bouwt pensioen op via een premieregeling, waarbij niet de uitkering maar de premie vooraf wordt vastgesteld.

Een uitkeringsregeling is bij een bedrijfstakpensioenfonds gebaseerd op de zogeheten doorsneesystematiek: jonge en oudere deelnemers van een fonds betalen allemaal evenveel premie en bouwen dezelfde pensioenaanspraken op, ongeacht leeftijd of levensverwachting. De doorsneesystematiek zorgt ervoor dat jongere deelnemers in zekere zin oudere deelnemers subsidiëren: de premie van jongeren kan langer renderen, maar geeft toch dezelfde pensioenopbouw als de premie van ouderen.

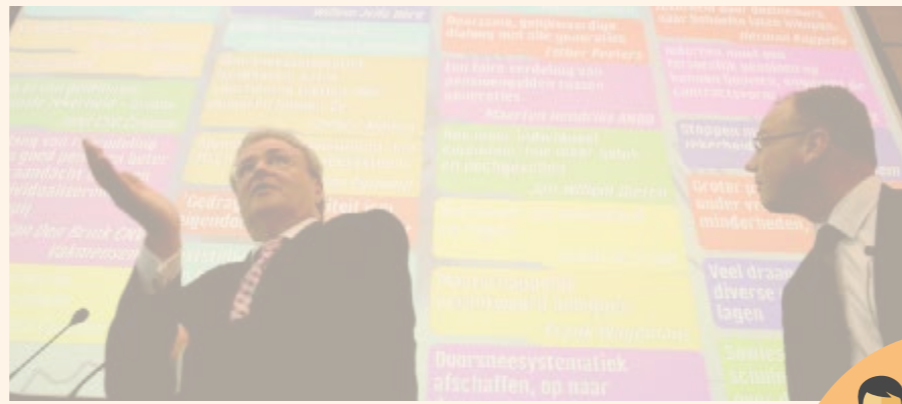
Bij de overgang naar persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling wordt de doorsneesystema-

tiek afgeschaft. Tegelijk is het bij die overgang nodig om rechten uit de oude regeling om te zetten in pensioenvermogen binnen de nieuwe regeling. Er is daarom sprake van een dubbele overgang.

De SER heeft in zijn verkenning de twee belangrijkste effecten van de overgang naar een nieuw stelsel onderzocht: het effect op verschillende generaties en het effect op de premie.

Generatie-effecten

De doorsneesystematiek zorgt ervoor dat jongere werknemers naar verhouding te veel betalen voor hun pensioen en oudere werknemers te weinig. Afschaffing heeft nadelige gevolgen voor veel werknemers die nu tussen de dertig en zestig jaar zijn. Zij kunnen in een latere fase niet meer profiteren van de 'goedkope' pensioenopbouw voor oudere werknemers. Gepensioneerden worden niet direct getroffen door de afschaffing; hun pensioen is immers al opgebouwd. De jongste deelnemers en ook de toekomstige deel-

nemers profiteren er juist van; zij betalen een lagere premie voor hetzelfde pensioen.

Volgens de verkenning worden de generatie-effecten verzacht als het afschaffen van de doorsneesystematiek gecombineerd wordt met de overgang naar een regeling met persoonlijk pensioenvermogen. Zonder die overgang zouden deelnemers jarenlang moeten afzien van (volledige) indexatie (verhoging met het oog op een waardevast pensioen) totdat de buffers onder de oude regeling voldoende hersteld zijn.

De effecten van de ‘dubbele overgang’ kunnen per fonds verschillen, afhankelijk van onder andere de leeftijds-samenstelling van het fonds en de dekkingsgraad. Voor een eerlijke verdeling van de lasten is het daarom nodig dat benadeelde leeftijdsgroepen gerichte compensatie krijgen. Dat kan bijvoorbeeld door een extra pensioen-opbouw gedurende een bepaalde periode.

Over de precieze invulling en financiering van een dergelijke overgangsregeling zijn verdere afspraken nodig, ook tussen overheid en sociale partners.

De overheid kan onder meer bijdragen aan een soepele overgang door fiscale regels tijdelijk te verruimen.

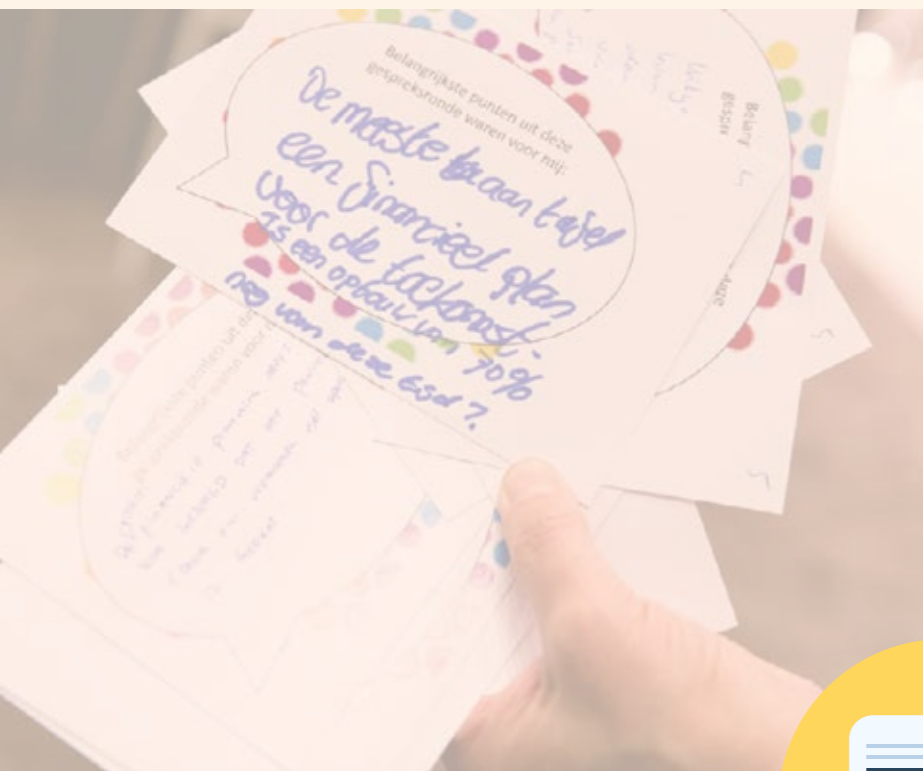
Premie-effecten

Door afschaffing van de doorsneesystematiek vervalt het voordeel van de ‘goedkope’ pensioenopbouw voor oudere werknemers. Dat kan leiden tot verslechtering van hun arbeidsmarktpositie. Om dat te voorkomen, gaat de voorkeur uit naar leeftijdsonafhankelijke

(werkgevers)premies, ook tijdens de overgangsperiode. Onderzocht moet worden op welke wijze dit het beste kan gebeuren en wat dit betekent voor deelnemers bij pensioenuitvoerders waarbij geen doorsneesystematiek van toepassing is.

5

Nadere uitwerkingsvragen

Om een stelsel van persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling zoals hiervoor beschreven mogelijk te maken, is aanpassing van juridische en fiscale regelgeving nodig. Er moeten bijvoorbeeld regels komen voor het toezicht op het beleggingsbeleid en voor het delen van het macro-langlevensrisico tussen werknemers en gepensioneerden.

Ook de collectieve buffer, een wezenlijk onderdeel van het onderzochte stelsel, vraagt om nadere uitwerking. Een belangrijke vraag is bijvoorbeeld: neemt een deelnemer zijn deel van de buffer mee als hij een fonds verlaat? Dat heeft voor- en nadelen, die tegen elkaar

afgewogen moeten worden. Daarnaast is het de vraag hoe de onder- en bovengrenzen van de vulling van de buffer kunnen worden vastgesteld. De optimale grenzen kunnen per fonds verschillend zijn, afhankelijk van de gemiddelde leeftijd van de deelnemers.

Verder moeten de gevolgen van een nieuw stelsel voor het nabestaandenpensioen en de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid, nog verder worden onderzocht.

Tot slot vraagt ook de omzetting van aanspraken uit de huidige uitkeringsovereenkomst naar persoonlijke pensioenvermogens om nadere wettelijke facilitering.

6

Hoe nu verder?

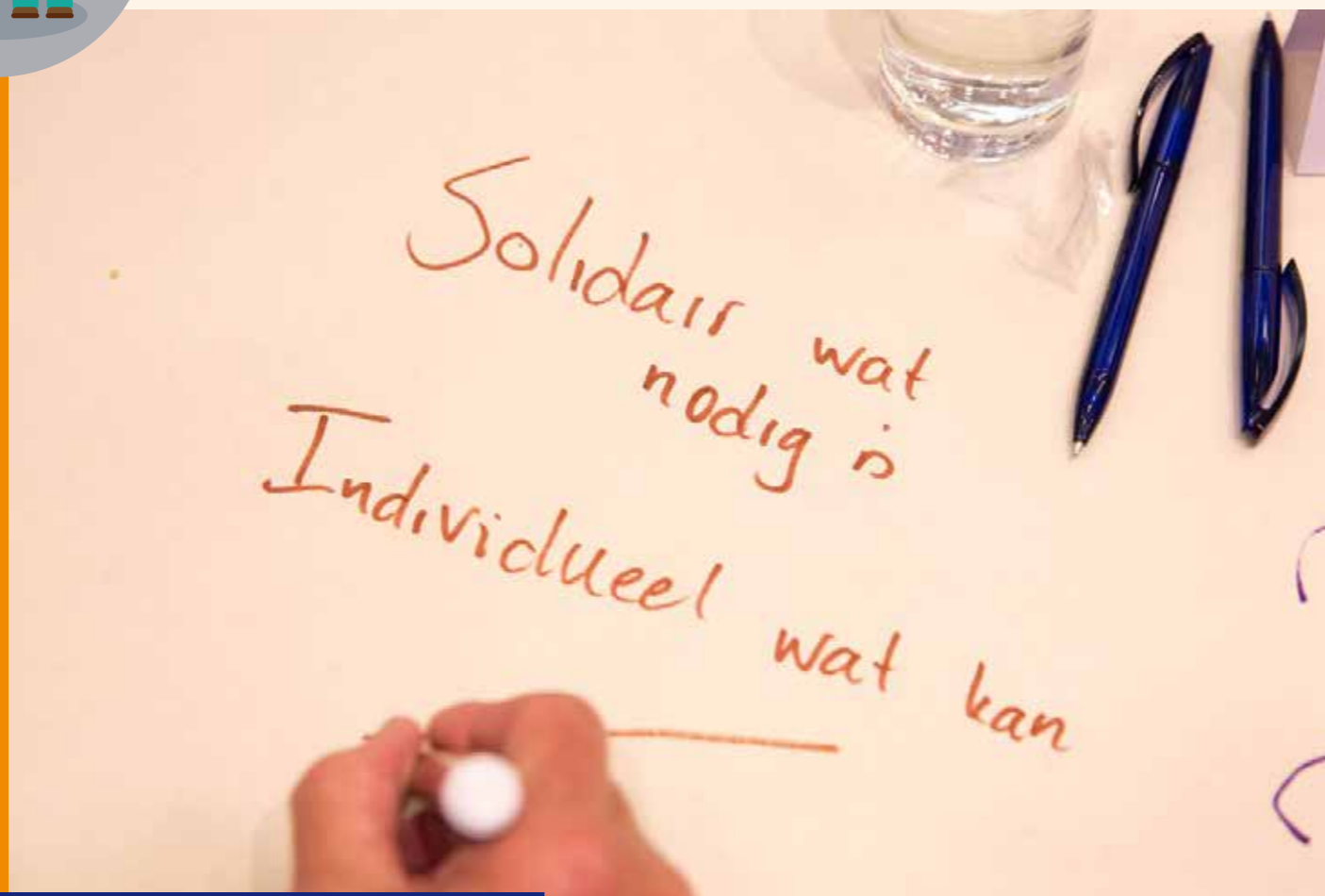

De SER wil met zijn verkenning bijdragen aan de maatschappelijke dialoog over de toekomst van het pensioenstelsel. De verkenning is uitgebracht op een moment dat het kabinet de uitkomsten nog kan meenemen in zijn nota over herziening van het pensioenstelsel. Die nota komt naar verwachting vóór de zomer van 2016. De SER blijft ook de komende tijd een rol spelen in het debat over de toekomst van het pensioenstelsel, door voorlichting te geven over de verkenning en de dialoog

hierover te faciliteren en ook door de overgang naar een nieuw stelsel verder te doordenken. Daarnaast buigt de SER zich de komende tijd over vragen rond zzp'ers en pensioen.

Meer weten?

Lees de volledige verkenning [Persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling](#)

SER

Sociaal-Economische Raad
Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag
T 070 3499 525
communicatie@ser.nl

© 2016, Sociaal-Economische Raad

UITGAVE Sociaal-Economische Raad, Den Haag, mei 2016 ONTWERP EN OPMAAK Sheila Kok, grafische vormgeving TEKST Berber Bijma FOTO'S Dirk Hol, Shutterstock, Hollandse Hoogte